

Posudek magisterské diplomové práce

Název práce: **De origine monasteriorum Brevnowiensis et Reygradensis. Konstrukce mýtů o založení břevnovského a rajhradského kláštera optikou nejstarších fundačních falz**

Studijní program: **Pomocné vědy historické**

Autor/ka práce: **Mgr. Michal Dáňa**

Vedoucí práce: **doc. Mgr. David Kalhous, Ph.D.**

Oponent/ka: **Mgr. Lukáš Führer, Ph.D**

Předkládaná práce je hodnocena

1. Z hlediska obsahového záměru, naplnění zadání a zpracování předepsané literatury
prospěl/a
2. Z hlediska požadavků na jazykovou správnost (pravopisné a jiné jazykové chyby)
prospěl/a
3. Z hlediska požadavků na formální úpravu, požadovaný rozsah, dodržování citačních norem,
odkazy a bibliografii
prospěl/a
4. Připomínky, náměty, otázky k rozpravě:

Diplomant si vzal za úkol zpracovat velmi komplikované a zároveň ambiciózní téma: formování paměti o založení břevnovského a rajhradského kláštera očima nejstarších písemností. Musím hned na začátek ocenit, že se diplomant pokusil využít i nástrojů diplomatických, sfragistických a paleografických, že pracoval i s indorzáty listin a naznačil dějiny klášterního archivu a že se též pokusil o uvedení nejstarší klášterní paměti do všeobecnějšího kontextu. Přišel tak s několika zajímavými postřehy zejména nejstaršího archivnictví břevnovského a rajhradského kláštera.

Na druhou stranu však musím podotknout, že práce je protkána řadou vzájemně se ovlivňujících problémů, které budu demonstrovat dále v posudku a které by se daly shrnout do několika bodů:

- Diplomant jen zřídka zohledňuje dosavadní výzkum. Činí tak veskrze jen tam, kde souhlasí s jeho tvrzením. V případě odlišných závěrů jej zpravidla přechází mlčením.
- Práce trpí místy příliš vágním či nejasným zformulováním argumentů, které jakoby konvenují následným závěrům, ale ve skutečnosti si mohou být v rozporu.
- Velmi nedostatečná (či zcela chybějící) je diplomatická, paleografická i sfragistická argumentace, byť se mnohdy jedná o výchozí argumenty pro následné vrstvení spleti různých hypotéz.

- Ostatně diskutabilní je i diplomantova znalost diplomatických, sfragistických a paleografických metod obecně, s čímž může souviset i chybné či nepřesné užívání odborné terminologie.
- V práci jsou patrné rozpory v některých tvrzeních a dílčích závěrech.
- Diplomant vidí přímé souvislosti mezi některými jevy jím zkoumané skupiny písemností, nebere ovšem v potaz, že tyto jevy by mohou být v této době běžné.
- V práci je na některých místech nepřesně či mylně interpretovaná literatura.
- Četbu a orientaci v textu ztěžují záměny jmen a věcné chyby.
- Ověřování informací ztěžují nedůsledné citace literatury v poznámkách.

Za největší problém považuji ale diplomantův přístup ke studovaným pramenům. Zdá se mi, že diplomant a priori předpokládá určitý způsob vzniku zfalšovaných listin, který se pak pokouší prokázat. Pokud jsou některé jevy v rozporu s jeho počáteční hypotézou, namísto toho, aby hypotézu upravil či zavrhnul, upravuje dle libosti prameny. Pokud tak „potřebuje“, aby listina byla falzum, uvede bez nutné zevrubné (!) argumentace, že byla zhotovena později tak, že její písmo napodobuje písmo doby, do níž se hlásí. Tato tvrzení ovšem nejsou zpravidla nijak, nebo jen vágně, podpořena paleografickými argumenty a nejsou brány v potaz závěry dosavadní literatury (byť ty samozřejmě nemusejí být nutně správné, je ovšem třeba jejich platnost ověřit). To se projevuje například při rozboru listin **ŘBB 1** a **ŘBB 28**, jejichž písař byl dříve považován za identického, Jindřich Šebánek však vyslovil názor, že se jedná o dva rozdílné písaře, kteří listiny sepsali někdy v polovině 13. století (a nepovažoval je za písaře jednoho, jak autor tvrdí na s. 65; dále již ovšem pracuje s Šebánkovým závěrem správně). Diplomant správně tvrdí, že písař těchto dvou listin není totožný, v obou případech se ovšem domnívá, že se oba písaři pokoušeli „o nápodobu podoby psaní textu vlastní panovnické kanceláři od poloviny sedmdesátých let třináctého století, každá tak činí odlišným způsobem“ (s. 65).

Vůbec se ovšem v tomto případě nevyrovnal se závěrem J. Šebánka, který písaře listiny **ŘBB 28** našel ještě v dalších třech listinách z 50. let 13. století (v CDB označen siglou P II 29), z nichž dvě vydal rovněž Přemysl, poslední je soudní listinou vydanou louckým opatem ve sporu mezi břevnovským opatem a pražskými johanity (CDB V/1, č. 58). Listina byla vydána roku 1255, je zpečetěna pečeti louckého opata a nic nespovídá o tom, že by byla zfalšovaná. To ovšem mimo jiné dokládá, že písmo, které písař použil v listině **ŘBB 28**, je jeho vlastní písmo, a ne nápodoba písma královské kanceláře od poloviny 70. let, jak autor uvádí. Netvrdím, že J. Šebánek musí mít bezvýhradně pravdu, ovšem standardy vědecké práce velí, že pokud chce diplomant dokázat nápodobu písma, musí buď nejprve vyvrátit Šebánkovo tvrzení o identitě písaře uvedených listin a tím o autenticitě jeho písma v polovině 13. století, nebo přinejmenším svou hypotézu představit jako další možnost, kterou ovšem podpoří pádnými argumenty. Bez toho je diplomantovo tvrzení nepodložené a jeho další závěry založené na základě této nepodložené hypotézy jsou tím neprůkazné.

Výše uvedený případ dále ovšem poukazuje i na problém spojený s neurčitým vyjadřováním, a/nebo s neznalostí vývoje úředních písemností přinejmenším poslední třetiny 13. století. Jak uvedeno, diplomant na s. 65. píše, že se písaři pokusili napodobit písmo kanceláře Přemysla Otakara II. „typické od poloviny 70. let 13. století“. Nedokládá zde ovšem žádné argumenty (písemnosti), které by svědčily v prospěch jeho tvrzení, což pak dále přispívá k nejasnosti, co tímto typickým písmem má na mysli. Právě v 70. letech nastoupil do Přemyslových služeb jako protonotář a zároveň plodný písař králových listin mistr Jindřich z Garsu, jenž je typický svým výrazně okrouhlým duktem písma (jak v případě minuskuly, tak i polokurzívy), která pak ovlivnila podobu písma královských listin díky notářské škole na Vyšehradě (k tomu např. D. Havel, *Listinné písmo*, které ostatně diplomant cituje). Duktus dominantního písma královských listin je tedy od 70. let výrazně odlišný, než jakým jsou psány obě listiny **ŘBB 1** a **ŘBB 28**.

Na s. 68 se diplomant pokouší o paleografickou argumentaci, již se snaží vyvrátit Šebánkovo tvrzení, že písaři listin **ŘBB 1** a **ŘBB 28** jsou příbuzní a že tedy oba písaři působili kolem poloviny 13. století v břevnovském klášteře. Přiznám se ovšem, že této argumentaci nerozumím, jelikož neužívá v rámci paleografie zaužívané vyjadřovací prostředky; tvrdí, že zatímco v **ŘBB 1** směřují díčky dolů, jak tomu bylo zvykem v závěru 13. století a tahy jsou zcela bez přerušení, v **ŘBB 28** písař viditelně přerušoval tahy u písmene s. Bylo by dobré, kdyby tuto svou argumentaci zpřesnil během obhajoby.

Další problémy mohou být spojené s uváděním protichůdných stanovisek. Ohledně listiny **ŘBB 1** diplomant tvrdí (s. 67–68), že listina využitým písmem „napodobuje nejen Přemyslovy královské listiny, ale také kuriální tradici. Vyvedená invokační formule a prvního řádku (včetně zvýrazněné iniciály I) spíše evokuje zvyklosti papežské kanceláře nebo například posledních Štaufů, spíše než dvora Přemysla Otakara II.; na s. 68, následující odstavec: „Samotný Přemysl Otakar II. [...] při některých příležitostech využíval zvýraznění prvního řádku listiny, což mohlo falzátora rovněž inspirovat k vytvoření svého díla. Samotná vyznačená iniciála v invokační formuli velmi živě odkazuje taktéž na některé zvýrazněné a kreslené iniciály v listinách Přemysla Otakara II.

Uvedené příklady vrhají stín pochybnosti na veškerá tvrzení o nápodobách staršího písma a též o diplomantově schopnosti nezáujatě zhodnotit písemnosti paleografickou metodou. Takovému nápodoby totiž diplomant předpokládá i u dalších listin, ovšem ke svým tvrzením zpravidla nepodává žádné důkazy a tyto hypotézy pouze konstatuje a dále s nimi pracuje jako s faktem. Jak uvedeno výše, veškeré závěry, které jsou založené na nepodložené hypotéze, nelze považovat za prokázané. A takovýchto závěrů je práci celá řada.

Problém spojený s argumentací v souvislosti s vývojem písemností, na který jsem se pokusil poukázat v případě domácích listin, je ovšem patrný též u listin papežských. Např. na s. 45–46 se diplomant pokouší prokázat, že listina papeže Jana XV. nemohla mít podobu slavnostního privilegia, nýbrž byla „pouze relativně vágní, univerzálně pojatou formální ochranou“ (nevím, co si pod tímto mám představit; ačkoliv diplomant tvrdí, že takto formulářově jednoduché protekční listiny byly v té době běžné, neudává žádný příklad či literaturu; neznám tento fenomén nijak podrobně, ale např. P. Hruboš [*Papežská protekční privilegia a listy*, MHB 2017, s. 121nn], který nastiňuje vývoj protekčních privilegií od jejich počátků v pol. 10. století, nic takového nezmiňuje). V každém případě, odmítnutí skutečnosti, že se mohlo jednat o slavnostní privilegium, má zřejmě sloužit jako argument k tomu, že listina nemohla obsahovat vyjmenované příjmy břevnovského kláštera – podle diplomanta „byl původní obsah listiny naprosto rozdílný od současné podoby [...]“. S největší mírou pravděpodobnosti listina neobsahovala o mnoho více než obecné fráze o vzetí kláštera pod ochranu papežského stolce“ (J. Žemlička, na nějž zde odkazuje, ale soudí, že listina uvedení hlavního příjmového zdroje obsahovala (s. 35), ale přesnější výčet, jak plyne z jeho předcházejícího rozboru, je zřejmě pozdější interpolací; tento závěr však diplomant poněkud poupravil). Problém diplomantovy argumentace však tkví v tom, že založil svůj důkaz především na skutečnosti, že opis Janovy listiny v listině **ŘBB 10** neobsahuje podpisy kardinálů. Ty se ovšem ve slavnostních privilegiích stabilizovaly ve 3. období papežské diplomatiky v době pontifikátu Paschala II. (1099–1118), tedy až sto let po vydání listiny Jana XV. Jejich neexistence v listině Jana XV. tak nesvědčí proti slavnostnímu privilegii. Naopak, i další vnitřní znaky ukazují, že se zřejmě o typické slavnostní privilegium druhého období papežské diplomatiky jednalo, byť došlo později k jeho interpolacím a úpravám (diplomantovy argumenty ohledně prvního řádku psaného elongátou s formulí „in perpetuum“ jsou též pravděpodobně založeny na sto a více let mladší podobě slavnostních privilegií). Správný je sice postřeh ohledně dopsání arengy *Solet annuere*, ten ovšem představil Jan Hrdina na Medievalistickém pátku v Brně v prosinci 2024 a na jehož referát marně hledám v diplomové práci odkaz (i v případě, že k tomuto výsledku dospěl diplomant sám, je zdvořilé na zjištění této novinky i J. Hrdinou upozornit).

Diskutabilní znalost papežské diplomatiky a aplikaci diplomatické metody se ostatně projevuje i v následném rozboru zřejmě zcela smyšleného privilegia Alexandra II. pro vyšehradskou kapitolu (s. 47nn), které ovšem podle nejnovějších poznatků mohlo být založeno na nějaké jiné soudobé papežské listině s odlišným obsahem (argumentaci viz L. Reitinger, Vratislav II., Praha 2017, s. 186–187; tuto práci ovšem diplomant neužívá). Podle diplomanta v listině „stojí konkrétní zmínka o možných podpisech sedmi kardinálů“, „jejíž uvedení v listině se jeví jakožto relativně důvěryhodné“, ovšem neodpovídá to podle diplomanta počtu šesti kardinálů v listině vydané například Luciem II. roku 1144. Tuto diskrepanci zdůvodňuje tím, že „číslo sedm nabývalo ve středověku symbolického významu a nemuselo tedy nic sdělovat o jejich skutečném počtu“. K této interpretaci je ovšem třeba podotknout, že počty kardinálů se přirozeně v papežských slavnostních privilegiích různily, zřejmě podle toho, zda byli přítomni u kurie. Není tak zřejmě možné z tohoto čísla nic symbolického vyvodit. A to nehlédě na skutečnost, že zmínka

o sedmi kardinálech se vůbec nevztahuje k nějakým možným podpisům, nýbrž se jedná o v literatuře hojně diskutovanou výsadu pro probošta a další členy kapituly, že mohou sloužit svátosti s mitrou a v sandálech podobně jako činí sedm kardinálů u oltáře sv. Petra (viz L. Reitinger, Vratislav II., s. 187–188).

Listina Alexandra II. představuje pro diplomanta pro jeho další úvahy klíčovou písemnost, neboť zvažuje, že tento „vyšehradský kompilát“ představuje „prototyp nejstarší fundační listiny“ (s. 50) a ze způsobu, jakým se diplomant domnívá, že vznikl, pak vyvozuje další závěry o vzniku břevnovských listin. Tvrdí, že „v celém textu vyšehradského falza, snad představujícího několikanásobně přepracovanou verzi tzv. zakládací listiny, nacházíme řadu nesourodých prvků reprezentujících místní tradici, odkazující se ke kuriální praxi a zároveň imitující písemnosti odkazující se do doby vlády Vratislava II., jakým jsou například fundační falza vyšehradské kapituly společně s jejich komplexem. Zdá se tedy, že před námi leží průsečík hned několika typů fundačních dokumentů, z nichž byl dodatečně vytvořen jeden celek [...]. Na počátku tohoto velmi nesourodého písemného pramene tedy mohl stát nejen vágně formulovaný odkaz na původní papežský list (či několik listů), ale také místní narativní tradice, panovnická fundační listina předkancelářského období a celá řada dalších lokálních pamětních záznamů“.

Ke zmíněnému „vágně formulovanému odkazu na původní papežský list“ viz výše ohledně „podpisů kardinálů“ v posudku. Co se týče další argumentace ohledně vlivu papežských listin, měl bych otázku: v čem je nejstarší listina litoměřické kapituly a zakládací listina kláštera Opatovice „výrazně ovlivněna naracemi papežských listin“?

Co se týče tradice panovnické kanceláře, diplomant vychází z faktu, že Alexandrova listina, stejně jako zakládací listina kláštera Hradisko u Olomouce, obsahuje termín *chirograf*. Zakládací listina pro hradištský klášter pak podle něj vychází z „jisté uherské tradice“ (měla být *chirografem*, jenž je vskutku typický spíše pro uherského prostředí, interpretací tohoto termínu a celé souvislosti s uherskými listinami se ovšem zabýval J. Biskitřický, jehož dvě práce zde diplomant cituje, avšak zužitkoval jen některé závěry, byť i další by mohly být pro jeho analýzu relevantní), ale je též spojena s kanceláří Vratislava II. Jako důvod k tomuto tvrzení diplomant uvádí, že sice Vratislav vydal ve prospěch hradištského kláštera „pouze krátkou listinu“ (jde o CDB I, č. 80, v níž měl potvrdit založení kláštera a udělit mu ves Uherce), nicméně se „**zdá být pravděpodobné**“, že jeho kancelář „**mohla**“ stylizovat i významně obsírněji formulovanou fundační listinu (s. 48). Na základě této nijak neprokázané existence listiny Vratislava pro Hradisko per analogiam usuzuje, že jednou z předloh listiny Alexandra II. jakožto prototypu fundační listiny byla tudíž „**zřejmě** původní Vratislavova listina, později (snad v průběhu 12. století) rovněž inkorporována do shodného suspektního dokumentu“. Jinými slovy tedy na základě neexistující a neprokázané listiny Vratislava II. pro hradištský klášter předpokládá diplomant i existenci listiny Vratislava II. pro Vyšehrad (tedy jiné listiny, než jím vydané listiny pro Vyšehrad dochované dodnes jako domnělé originály), a to na základě postřehu, že v listině Alexandra II. a v zakládací listině hradištského kláštera je použit termín *chirograf* (mimořádně, proč je tato listina označena na s. 48 jako fundační falzum?). Zdá se mi, že se zde již pohybujeme v rovině čirých spekulací založených na spekulacích dalších – pokud diplomant potřebuje, aby existovala nějaká listina, na základě nepodložených spekulací ji vymyslí. A mimořádně, výrazů „snad“, „zřejmě“ nebo „je možné“ lze na cca stech stranách analytické části diplomové práce napočítat více než 110.

Za nesporný vliv panovnické kanceláře na vzniku Alexandrova falza pak považuje i zmínku o přitíštění pečeti, „kterou by papežská kancelář ohlašovala pouze při použití signetu [...] v závěru breve či krátkého privilegia“ (s. 49). Jde v první řadě o poněkud neobvyklou argumentaci zjevné skutečnosti: určité typy papežských listin jednoduše neobsahovaly koroboraci, argumentovat ohlášením signetu v papežských listinách je ztíženo (jak ostatně sám diplomant uvádí v poznámce, v 11. a 12. století rybářský prsten neexistoval. Ten se totiž skutečně začal používat se vznikem brevií a *litterae secretae* někdy ve 14. století; co je „krátké privilegium“, nevím). Existence koroborace v papežském privilegiu té doby je tak přirozeně nemyslitelná a je jasným důkazem k tomu, že byla listina interpolována/zpadělána; v případě listiny Alexandra II. ovšem nikoliv nějakým neurčitým vlivem panovnické kanceláře, jak uvádí diplomant.

Již bylo dle mého soudu dostatečně prokázáno, že koroborace a s ní spojená sankce byla opsána z listiny knížete Soběslava I. z roku 1130 pro břevnovský klášter (naposledy L. Reitinger, Vratislav II., s. 181). S listinou sice diplomant pracuje, ale v jiném kontextu (v pozn. 242 ji však mylně označuje za listiny Spytihněva).

Je tedy nasnadě, že diplomantem snesené důkazy ohledně způsobu vzniku Alexandrovy listiny jako „prototypu nejstarší fundiční listiny“ nejsou zcela bez problémů. I tak se ovšem diplomant následně ptá, zda stejný vzorec vzniku písemnosti platí i pro listinu Jana XV pro Břevnov (inzerované v listině **ŘBB 10**), která má být výsledkem kompilace několika písemností, pamětních záznamů a snad i narativních tradic. Že by jádro této písemnosti mohlo vycházet z pravé Janovy listiny (jak ostatně soudí Žemlička), zde neuvádí (s. 50).

V dalším textu se diplomant pokusil určit, kdy mohla Přemyslova listina **ŘBB 10** inserující listinu Jana XV. vzniknout (s. 52nn). Ani tato analýza však nepůsobí příliš přesvědčivě. V první řadě a priori předpokládá na základě problematického přivěšení pečeti, že listina je falzum, a že pečeť včetně zlaté buly k ní byly připojeny druhotně z jiných listin (jejichž existenci se snaží následně prokázat a „vymyslet“ tak na s. 54nn další listiny pro břevnovský klášter). Vůbec nezvažuje například možnost prostého poškození úvazů těchto pečeti během staletí, manipulaci s pečeti na autentické listině, ani nereflektuje závěry J. Šebánka v této věci. Listinu jsem ovšem neměl v ruce a vycházím jen z digitalizátů, ale předpokládám, že ji diplomant zkoumal osobně in situ jejího uložení, aby mohl své závěry vyřknout. Z digitalizátů se mi nicméně například zdá, že jeden z úvazů pečeti nevykazuje žádné známky poškození.

Ačkoliv existují názory, že listina je pravá, nebere to přirozeně právo komukoliv její pravost zpochybnit. Ale i za předpokladu, že by byla listina zpadělána, nepůsobí následná diplomantova argumentace ohledně doby jejího vzniku příliš přesvědčivě. V první řadě diplomant uvádí, že jsou rukou první třetiny 14. století na pliku připsána jména pečeti. To ale logicky samo o sobě tvoří *terminus ad quem*, kdy listina v této podobě již musela existovat. I tak ovšem diplomant předkládá ohledně doby jejího vzniku další závěry: **1)** na s. 53 na základě věcné argumentace ohledně sporů o desátky tvrdí, že definitivní podoba listiny vznikla **nejdříve v roce 1241**; **2)** na s. 55 píše, že k sestavení „kompletního formuláře Přemyslovy konfirmace“ z roku 1224 muselo dojít **nejdříve v roce 1261**. Tehdy měla být Přemyslova listina ověřena papežem Urbanem IV., jejíž pravost autor na s. 53 zpochybnil, k čemuž ovšem neudává jediný důvod. Tvrdí pouze, že notářsky ověřená „konfirmace“ vydaná roku 1332 olomouckým biskupem Hynkem inseruje „snad“ zpadělou konfirmaci Urbana IV. (zde se musím ptát, co tedy vede diplomanta k domněnce, že listina Urbana IV. je zfalšovaná? Navíc zde vystává otázka, jak podrobně diplomant studoval zkoumané prameny – uvádí [s. 86], že Bavor nechal zhotovit „kompilát“ [tj. listinu **ŘBB 10**] „vložený do listiny papeže Urbana IV. z roku 1261“, který pak „nechal následně ověřit veřejným notářem působícím ve službách olomouckého biskupa Hynka, aby jí dodal potřebnou validitu“. Pominu zde skutečnost, že listina je v inventáři [a tedy na Monasteriu] sice datovaná do roku 1261, v CDB V/1, č. 333 je ovšem její datace opravena na rok 1262 [pracoval tedy diplomant s edicí?]. Podstatnější je, že v notářském instrumentu se vysloveně píše, že jej nechal ověřit opat Dětrich. Současně je zjevná skutečnost, že instrument zhotovili dva notáři. A jak mám chápat zmínku, že veřejný notář byl ve službách olomouckého biskupa Hynka?). **3)** v tomtéž odstavci pak **datuje listinu do 70.–90. let 13. století**, a to na základě paleografické argumentace: „jedná se o dovednou nápodobu provedenou podle staršího vzoru (podobně jako u některých konfirmačních listin vyšehradské kapituly přisuzované rovněž Přemyslu Otakaru I)“. K tomu viz výše v posudku. **4)** dále uvádí (na základě neexistence indorzáťů?), že „konečná podoba privilegia byla **definitivně fixována až okolo roku 1351** [...] nebo dokonce až **v roce 1395**“ (kdy došlo k její konfirmaci Karlem IV., kterou následně konfirmoval Václav IV.). Jak mohla být definitivní podoba listiny fixována dokonce až roku 1395, když je její stejné znění i v konfirmaci Karla IV. (a to přirozeně proto, že Václav konfirmuje Karlovu listinu)? Nebo, jak mohlo být manipulováno se zněním Přemyslovy listiny „okolo roku 1351“, když přípisky na plice, které diplomant datoval do 30. let 14. století, určují *terminus ad quem*, kdy musela listina **ŘBB 10** mít již svou nynější podobu?

Na s. 71 zase diplomant píše, že „konfirmační privilegium vykazuje známky zhotovení a ověřování **až v první třetině 14. století**, jakými jsou doplněná jména na plíce, později doplněný pamětní zápis donace knížete Břetislava I., který si taktéž vyžádal manipulaci s plikou (jakou?) a zejména pak grafická podoba písma listiny, jež je opět **zdařilou nápodobou písma první třetiny 13. století**. Zde diplomant dále konstatuje, že je písmo kvalitní nápodobou jen zdánlivě, „neboť při srovnání s listinami prokazatelně pocházejícími **z tohoto období**, jakými jsou například listina Přemysla Otakara I. vydaná na výslovné přání kardinála-legáta Řehoře de Cerscentio (**ŘBB 8**) nebo již zmíněná listina svatojiřské abatyše Anežky, vychází poměrně jasně najevo, že od století, do něhož se listina hlásí, musel při jejím sepisování uplynout již poměrně značná časový úsek“. Jak patrně, formulace je zde poněkud neurčitá či matoucí (z jakého období? Z první třetiny 13. století? Ale listiny **ŘBB 8** i abatyše Anežky jsou pozdější falza; Nebo z první třetiny 14. století? Uvedené listiny ovšem vznikly ještě ve 13. století); současně se ani na tomto místě nedočteme zevrubnější paleografické argumenty, ale pouze konstatování, že ze srovnání „**vychází poměrně jasně najevo**...“. Ještě se v této souvislosti obecně ptám, zda by nebylo pro potřeby srovnání písma vhodné vycházet též i ze stovek dalších listin dochovaných z průběhu 13. a 14. století, a neomezovat se pouze na listiny břevnovského okruhu a pár dalších?

Na základě výše uvedené argumentace tak diplomant uzavírá, že „dříve existovala skutečná královská listina, neboť formulář dokumentu (tj. **ŘBB 10**) odpovídá zvyklostem doby Přemysla Otakara I. I samotná grafická koncepce dokumentu tomuto období nasvědčuje“ (zde se musím zeptat, co má diplomant na mysli touto pořád opakovanou „grafickou koncepcí“?). Zde je třeba upozornit opět na metodu práce. Zdá se mi, že v případě listiny **ŘBB 10** stál autor před následujícím problémem: existuje listina která se svým písmem i zněním hlásí do doby, do níž je datována, ovšem má poškozené úvazy na pečetích a jedna z nich neodpovídá koroboraci. Jedna z možností řešení této situace je vysvětlit problém s pečetěmi (třeba jejich pozdější manipulací, poškozením úvazů apod.). Autor ovšem vycházel a priori z předpokladu, že listina je falzum, proto musel její obvyklé znění vysvětlit (kolikátou už!) nedochovanou fundační listinu a starší typ písma jeho nápodobou z mladší doby.

K tomu je však třeba ještě uvést, že autor na s. 52 ohledně listiny **ŘBB 10** tvrdí: „Nezbývá než konstatovat, že máme co dočinění s na první pohled identifikovatelným kompilátem (což diplomant v tuto chvíli tvrdí pouze na základě rozboru pečetí (!) a ne textu listiny, pozn. oponenta), jehož definitivní podoba je poměrně vzdálená od roku 1224 skutečně vyhotoveného dokumentu (**pokud takový dokument vůbec existoval**)“. Zde tedy zpochybňuje existenci původní Přemyslovy listiny, kterou později zase dokazuje. V této souvislosti by mne pak zajímalo, jak by autor reagoval na závěry Gustava Friedricha, který tvrdí, že listinu sice sepsal neznámý (a tudíž zřejmě příjemecký) písař, avšak stylisticky je dílem králova notáře Heřmana. Při tak komplikovaných úvahách, jaké autor představuje, by totiž bylo zapotřebí zvážit všechny možnosti vzniku takovéto písemnosti.

Dále mi není jasné tvrzení (s. 55), že se „břevnovští benediktini pod vedením opata Martina (1253–1278, pozn. oponenta) pokusili dosáhnout konfirmace co největšího počtu výsad během jednoho ověření nezávislým notářem či panovníckou kanceláří“ tím, že opat Martin nechal na listinu **ŘBB 10** připsat pamětní záznam v závěru listiny. O jakých potvrzeních je zde řeč? Autor hovoří pouze o ověření papežské konfirmace z roku 1261 (recte 1262) olomouckým biskupem Hynkem vydané jako notářský instrument v roce 1332, respektive o konfirmacích Karla IV. a Václava IV. Víme tedy o nějaké jiné snaze opata Martina ověřit „kompilát“ v jeho době? (Mimořádně, ověření „nezávislým notářem“ v 70. letech pravděpodobně nepřipadá v úvahu, veřejný notariát je v českých zemích jednoznačně prokazatelný až z lucemburské éry; nebo to má souviset s ověřením v roce 1332?)

Co se týče listiny **ŘBB 1**, u příležitosti jejího rozboru na s. 36nn se diplomant pokouší zejména na základě rozboru grafické segmentace textu listiny prokázat, že vznikala postupně na základě rozličných pamětních záznamů a jejich „řetězců“ a jako celek tak působí nesourodě (totéž s. 56). To pak podporuje poněkud vágní stylovou analýzou. Hlavním kritériem pro identifikaci jednotlivých vrstev pamětních záznamů se ovšem pro diplomanta zdá být používání mezer a velkých písmen: s. 37: „Po vyčtení této donace následuje v textu listiny velké písmeno a drobná mezera. Předchází dvě části původního

obdarování kláštera spojuje shodná stylistika (ptám se: jaká?) a dá se tedy předpokládat, že byly chápány jako základní majetek kláštera...“; dále tamtéž: „Zde opět následuje mezera a velké písmeno. Je dobře patrné (ptám se: jak?), že i zde si kompilátor formuláře listin uvědomoval konec dalšího z pamětních záznamů a aktových písemností tvořící údajnou listinu Boleslava I.“ atd. Jde jistě o zajímavý pohled na danou listinu, ale je třeba bedlivě uvážit i jiné možnosti, protože právě výsledky této analýzy tvoří jednu z fundamentálních tezí o způsobu vzniku břevnovských falz jako kompilátů nejrůznějších pamětních záznamů. Napadá mne například, že by bylo třeba vyvrátit, že segmentace je výsledkem prostého rozdělení textu listiny do vět. Tečky, mezery a velká písmena jsou totiž podle mého zběžného soudu patrné na řadě míst listiny, nejen tam, kde podle autora písař odděloval pamětní záznamy. Současně by bylo dobré se v této části úvah ještě vypořádat se závěry J. Pražáka, který v první řadě přišel s názorem, že dochovaný domnělý originál Boleslavovy listiny (**ŘBB 1**) není totožný s Boleslavovou listinou, kterou břevnovský klášter nechal potvrdit Přemyslem roku 1255 (**ŘBB 28**). Není pak ale možné, že Boleslavova listina **ŘBB 1** byla celá opsána z onoho staršího nedochovaného a ve 13. století již prokazatelně velmi poškozeného starého privilegia? A bylo by třeba též reagovat na výsledky Pražákova stylového rozboru, který od sebe odděluje dvě části, totiž tu s majetky a pak tu s udělenými výsadami, přičemž uvádí, že první část s majetky vykazují formulační příbuznosti a shody (následně vyjmenované), na jejichž základě soudí, že tato část vznikla jako celek. Opět podotýkám: netvrdím, že J. Pražák musí mít nutně pravdu, ale je třeba se s jeho závěry vypořádat, aby byla argumentace přesvědčivá.

Závěrem ještě poznámky ke sfragistice. Autor na s. 81 píše: „Problematickostí této listiny (**ŘBB 7**, pozn. oponenta) je zřejmé i nepříliš školenému oku hned na první pohled. Viditelně jí chybí pečeť, jež měla být podle výřezu dodnes zřetelně patrná na její plice připevněna na pergamenovém proužku. Z období vlády Přemysla Otakara I. není známa jediná listina využívající tuto formu uchycení pečeti k plice“. K tomu bych se rád zeptal: 1. Určitě lze podle zářezu soudit, že pečeť byla přivěšena na pergamenovém proužku? Z mé zkušenosti takovýto výřez na plice naopak svědčí o tom, že byla připevněna na nitích. Otvor pro pergamenový proužek má zpravidla podobu krátkého, přímého a vodorovného řezu. 2. Opravdu lze tvrdit, že neznáme z doby vlády Přemysla Otakara I. žádnou listinu s pečetí přivěšenou na pergamenovém proužku? Co třeba CDB II, č. 15; CDB II, č. 22 (Přemysl Otakar I.); CDB II, č. 27 (Přemysl Otakar I.); CDB II, č. 54; CDB II, č. 92; CDB II, č. 99 (Přemysl Otakar I.); CDB II, č. 133; CDB II, č. 195; CDB II, č. 198; CDB II, č. 205; CDB II, č. 243 (Přemysl Otakar I.); CDB II, č. 278 (Přemysl Otakar I.); CDB II, č. 308 (Přemysl Otakar I.) a další?

A ještě k chronologii: na s. 109, pozn. 813 diplomant zpochybňuje autenticitu listiny Alexandra IV. z roku 1256, v níž potvrzuje listinu biskupa Bruna z roku 1255 na základě skutečnosti, že Alexandrova listina byla vydána „na den přesně rok po vydání Brunovy confirmace“. Nevím, co tím má diplomant na mysli, listina Alexandra byla dána VIII kalendas novembris (24. října), Brunova listina pak octavo idus novembris (tedy 6. listopadu).

A konečně, ještě poznámka k diplomatické metodě: na s. 110 v pozn. 815 autor rozvíjí složitou hypotézu o tom, že listina olomouckého biskupa Dětřicha, zhotovená ve dvou vyhotoveních, je (opět) pochybná. Vyhotovení A napsal dle D. Havla písař Th 16 (kancelář biskupa), vyhotovení B písař Th 21a = BV 2 (příjemce), přičemž tento závěr se mi jeví na základě zběžného rozboru písma jako správný (rozdíly v písmu jsou patrné ve způsobu psaní písmene „d“, zhotovení všeobecného zkracovacího znaménka na konci slov, psaní dolní smyčky písmene „g“, psaní „a“ na začátku slov, v celkové úpravě či pečlivosti písma, v podobě tironského et, ve způsobu psaní koncového dlouhého „s“ apod.). Za zajímavý postřeh považuji zjištění, že písař Th 21a psal na obou listinách indorzáty, byť diplomant zřejmě považuje písaře vyhotovení A a B za identického. Nicméně další diplomantovy poněkud zmatečně zformulované úvahy jsou již diskutabilní. V první řadě uvádí, že „písemnosti dokončoval shodný písař a diktátor působící na Břevnově jako v případě listiny [...] vydané biskupem Dětřichem o několik dní později“. Jde o listinu MZA, E 6, inv. č. 34 (psanou Th 21a) a totéž prý platí o listině E 6, inv. č. 30 (psanou ovšem dle D. Havla písařem Th 16). Diplomant dále uvádí, že „shodný notář, písař i diktátor“ jako obě vyhotovení A a B „stylizoval“ Dětřichovu listinu z 18. ledna 1298 (E 6, inv. č. 476) – za tohoto písaře pak všem považuje opět Th 21a, byť D. Havel soudí, že jde o písaře Th 16 (a můj zběžný paleografický rozbor mu dává za

pravdu). Z tohoto pak usuzuje, že kanceláře biskupa Dětricha a opata Bavora byly zřejmě po určitou dobu propojeny (!!!).

K tomu bych podotknul následující připomínky, které mohou demonstrovat poněkud svébytnou aplikaci diplomatických (a pomocněvědných) metod užívanou diplomantem:

1) V první řadě je nutno zdůraznit, že písař nemusí být nutně identický s diktátorem. Aby bylo možno tvrdit, že listinu nadiktovala táž osoba, je třeba provést zevrubnou textově kritickou analýzu znění písemností, kterou však v textu postrádám. Konstatovat, že listiny stylizoval týž diktátor bez udání jakéhokoliv důvodu není standardem diplomatické práce (přitom právě kancelář biskupa Dětricha byla zpracována Jindřichem Šebánkem, takže se diplomant mohl opřít alespoň o tuto starší práci, byť některé Šebánkovy závěry již nemusejí být platné).

2) Jediný argument pro identitu písaře Th 21a ve všech výše uvedených listinách předkládá diplomant v podobě tvrzení, že písař „využívá specifický způsob univerzálního krácení slov pomocí esovitého tahu“. Nevím přesně, co tím má na mysli (opět zde neužívá zaužívanou paleografickou nomenklaturu), ale pokud má na mysli specifickou suspenzní zkratku v podobě „3“ pro zkracování [...]b3 (=us), [...]s3 (=et), [...]q3 (=ue), její používání je v této době zcela obvyklé a nevypovídá nic o osobě písaře. Opět se mi zdá, jako i na jiných místech, že diplomant nepřihlížel k obecnému vývoji písma.

3) I kdyby byl písař všech listin identický, tj. Th 21a by napsal všechny listiny, o nichž diplomant píše, nelze z toho vyvozovat nic o propojení kanceláře olomouckého biskupa s kanceláří opata Bavora. V takovém případě by bylo velmi pravděpodobné, že písař je příjemeckého původu (tedy Břevnov/Rajhrad), jelikož ve všech těchto listinách biskupa Dětricha figuruje jako příjemce břevnovský/rajhradský klášter. Kdyby si pak diplomant pozorně prostudoval jím citovanou knihu D. Havla, zjistil by, že písař Th 21a je identifikován i v dalších listinách, které ovšem nevydal olomoucký biskup a jsou adresovány téže instituci, takže jeho identita jako písaře břevnovského/rajhradského kláštera je diplomaticky prokázána. Naopak, jakékoliv propojení s kanceláří biskupa Dětricha nelze diplomatickou cestou prokázat.

4) Bez podrobnější analýzy písma ovšem nelze tvrdit, že je písař identický, a tudíž je třeba pracovat se závěry D. Havla. Ani v tomto případě se ovšem nejví listiny nijak podezřelé. Dvojí vyhotovení jedné listiny, jedno kancelářské, jedno příjemecké, lze nalézt i v jiných a nijak podezřelých případech. Listiny v této době i v biskupské kanceláři ještě vznikají po příjemecké i vydavatelské linii. Část z listin tedy vyhotovila Dětrichova kancelář, část listin břevnovský písař. Otázka pak samozřejmě je, jak to bylo s jejich zněním, to by ale muselo být, jak uvedeno výše, předmětem zevrubné stylové analýzy.

V obdobném duchu bych mohl pokračovat v psaní posudku dál, ale domnívám se, že pro ilustraci potíží (zejména metodických) s diplomovou prací M. Dáni jsou výše uvedené postřehy dostatečné. Jen podotýkám, že uvedené komentáře reaguji jen na špičku ledovce spleťtých a nesmírně komplikovaných úvah o sofistikovaném falšování písemností břevnovského a rajhradského kláštera. Netvrdím, že všechny závěry musejí být nutně chybné, avšak metoda, kterou k nim diplomant dospěl, je eufemisticky řečeno pochybná. Posudek ale musí být také sepsán tak, aby na něj mohl diplomant reagovat a své postoje, teze a závěry obhájit. Proto bych závěrem nadhodil jednu otázku, která by u obhajoby mohla být předmětem diskuse: **jak si diplomant představuje v praxi vznik a vyhotovení listiny ŘBB 1 (tj. Boleslavovy listiny) a ŘBB 10 (listiny Přemysla Otakara I. a v ní inserované papežské privilegium Jana XV.)?**

Přes všechny námitky a připomínky uvedené výše doporučuji předloženou diplomovou práci Michala Dáni k obhajobě, ale hodnocení ponechávám na jejím průběhu.

Celkový návrh hodnocení:

vyberte hodnocení

V Brně dne 29. ledna 2025

.....

vložte jméno autora posudku